

Спеціалізованій вченій раді ДФ 35.154.003
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Пшика Богдана Івановича
на дисертаційну роботу Ключник Лілії Василівни «Формування та
використання інвестиційного потенціалу домашніх господарств», подану на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська
справа та страхування (галузь знань 07 – Управління та адміністрування)

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи

Забезпечення позитивної динаміки економічного зростання потребує активізації інвестиційних процесів, зосередження уваги на використанні насамперед внутрішніх можливостей країни щодо мобілізації наявних і потенційних джерел фінансових ресурсів, створенні умов для їхнього ефективного використання. Як свідчить практика розвинених країн, одним із найбільш перспективних внутрішніх джерел інвестиційного потенціалу держави є заощадження населення, завдяки яким в економічно розвинутих країнах формується національний добробут. На жаль, питанням активізації інвестиційного потенціалу домогосподарств в Україні досі не приділяється належна увага з огляду на низку об'єктивних причин (зокрема висока частка споживчих витрат у бюджеті домогосподарств, низький рівень довіри до фінансового сектору, відсутність в Україні належного інвестиційного ринку, низький рівень фінансової грамотності та ін.), вплив яких зумовлює слабку інвестиційну активність домогосподарств за сучасних нестабільних умов економічного розвитку та поширення пандемії коронавірусу COVID-19.

Відтак, зважаючи на вагому роль домогосподарств у процесах формування стійкої фінансової основи для забезпечення соціально-економічного розвитку

України, необхідним в умовах сьогодення є формування на державному рівні комплексної політики у сфері активізації їх інвестиційного потенціалу. Адже поступовий розвиток національної економіки можливий тільки завдяки формуванню і раціональному використанню національних заощаджень та дієвих механізмів трансформації їх в інвестиції. В Україні це вкрай важливе і водночас непросте завдання вимагає політичної й макроекономічної стабільності, доповненої сприятливими умовами забезпечення добробуту населення.

Саме з цих позицій представлена до захисту на здобуття ступеня доктора філософії дисертація Ключник Лілії Василівни «Формування та використання інвестиційного потенціалу домашніх господарств» є актуальною і своєчасною, а також має важливе теоретичне та практичне значення.

Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи використано у процесі виконання науково-дослідних робіт ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», а саме: «Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку» (номер державної реєстрації 0112U000460), «Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад Карпатського регіону в умовах реформування місцевого самоврядування» (номер державної реєстрації 0115U000018), «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0117U003493), «Управління активами територіальних громад» (номер державної реєстрації 0110U100197), «Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: оцінка ефективності, напрями удосконалення» (номер державної реєстрації 0118U006583), в межах яких автором обґрунтовано теоретичні засади дослідження, науково-методичні підходи до оцінювання інвестиційного потенціалу домогосподарств та розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності його формування та використання на державному, регіональному рівнях та рівні об'єднаних територіальних громад.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження

Ступінь обґрунтованості, цілісності та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, розроблених здобувачем, не викликає сумнівів. Ознайомлення із змістовним наповненням дисертаційної роботи Ключник Лілії Василівни дозволяє констатувати глибину розроблення досліджуваної проблематики, а також повноту дослідження наукових положень, висновків та рекомендацій, що представлено в ній. Зміст дисертаційної роботи повною мірою розкриває тему наукового дослідження та відповідає визначеним меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження, що дозволило дисертанту отримати наукові положення, винесені на захист.

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації. Не викликає сумніву достовірність наукових висновків, отриманих теоретичних узагальнень, методичних підходів, оскільки в основу наукового дослідження покладено законодавчі і нормативно-правові документи, що регламентують здійснення грошово-кредитної політики, праці вітчизняних та зарубіжних економістів. Отримані наукові результати та висновки дисертаційної роботи характеризуються належним рівнем обґрунтованості, оскільки при її підготовці використано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів дослідження – індукції і дедукції, логічного узагальнення, аналізу і синтезу, історичний метод, методи структурного, факторного і статистичного аналізу, системно-динамічного моделювання, компаративного і кластерного аналізу, а також наукового абстрагування та системного підходу.

У дисертації вміло використано значний масив статистичного і фактологічного матеріалу, який якісно опрацьовано і подано в таблицях і рисунках. Основні положення роботи базуються на використанні та узагальненні даних статистичних служб України і зарубіжних країн, НБУ, НКЦПФР, офіційних матеріалів міжнародних економічних організацій а також даних періодичних видань, аналітичних розрахунків автора тощо. Обґрунтованість

наукових результатів підтверджується достатньою кількістю опрацьованих джерел (220 джерел, у т.ч. 15 зарубіжних), а також матеріалом, наведеним у додатках.

Апробація результатів є достатньою, про що свідчить перелік наукових праць здобувача та їх представлення на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікації в наукових фахових виданнях України та закордонному виданні.

Викладене вище дає можливість висловити позитивний висновок стосовно наукового рівня, достовірності подання в дисертації матеріалу, теоретичних обґрунтувань і аргументації всіх положень, які висунуто до захисту, практичного значення висновків і рекомендацій, що випливають із дисертації.

Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Ключник Л.В. написана державною мовою, має класичну структуру, містить дві анотації (українською і англійською мовами), список публікацій здобувача за темою дисертації, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Основний зміст роботи викладено на 170 сторінках комп'ютерного набору, загальний обсяг роботи складає 219 сторінок. Робота містить 37 таблиць і 34 рисунки, список використаних джерел із 220 найменувань та 8 додатків.

У вступі відображено актуальність теми дисертації, обґрунтовано її мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, окреслено інформаційну основу, виокремлено елементи наукової новизни та практичне значення одержаних результатів, що пройшли відповідну апробацію.

У першому розділі роботи розкрито сутність, особливості понять «домогосподарство» (п. 1.1, с. 27 – 31), «інвестиційний потенціал домогосподарств» (п. 1.1, с. 50 – 54), «фінансові ресурси домашніх господарств» (п. 1.2, с. 55 – 59), наведено джерела їх формування та напрями використання (п. 1.3, рис. 1.4, с. 65). Можна погодитися із характеристикою моделей фінансової поведінки домогосподарств України (с. 42 – 45). Цікавим і змістовним є матеріал дисертаційної роботи в частині викладення класифікації

факторів впливу на формування заощаджень домогосподарств (с. 69). Логічним видається авторське розуміння трансформації заощаджень домогосподарств як процесу перетворення грошових ресурсів в інвестиційний потенціал з метою отримання доходів та нарощення активів (п. 1.3, с. 70 – 72).

Другий розділ роботи присвячено здійсненню аналітичної оцінки доходів і витрат вітчизняних домогосподарств (п. 2.1, с. 84 – 99), дослідженню особливостей і тенденцій використання їх інвестиційного потенціалу (п.2.2, с. 99 – 113), а також розробленню науково-методичних підходів до оцінювання інвестиційних можливостей (п.2.3., с. 113 – 126). Найбільш вагомими здобутками розділу 2, що заслуговують на увагу, є розроблені та обґрунтовані автором підходи до стратегічної діагностики інвестиційного потенціалу домогосподарств з огляду на регіональні особливості його формування, які базуються поєднанні кластерного підходу та кореляційно-регресійного аналізу (с. 114 – 125).

У третьому розділі розроблено наукові підходи та практичні рекомендації підвищення ефективності формування та використання інвестиційного потенціалу домогосподарств. У роботі достатньою мірою обґрунтовано комплекс заходів з оптимізації державної політики управління інвестиційним потенціалом домогосподарств (п. 3.1, с. 137 – 141), послідовність переходу від індивідуального оподаткування доходів фізичних осіб до спільного оподаткування доходів домогосподарств (п. 3.2, с. 151 – 152), науковий підхід до удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб (п. 3.3, с. 160 – 161, 164 – 165).

Всі розділи тісно пов'язані між собою, що забезпечує цілісне сприйняття досліджуваної проблеми і дозволяє визначити науковий внесок здобувача та ступінь вирішення сформульованих завдань відповідно до теми, мети та завдань дослідження. Структурна побудова дисертації відповідає кваліфікаційним ознакам, стиль викладення та подача матеріалу досліджень є логічними, послідовними та зв'язаними єдиною цільовою спрямованістю. Мова дисертації лаконічна, коректна та зрозуміла. Дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, яка характеризується високим науковим рівнем.

Структура та оформлення роботи відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії відповідно до Наказу МОН України від 12 січня 2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

**Наукова новизна результатів,
одержаних особисто здобувачем та поданих на захист**

Ознайомлення зі змістом дисертації Ключник Л.В. дало змогу встановити ключові положення, які характеризують наукову новизну отриманих здобувачкою результатів, а саме:

До положень, що відображають наукову новизну дисертаційного дослідження, можна віднести результати, отримані дисертантом самостійно, а саме:

1. Удосконалено визначення поняття «інвестиційний потенціал домогосподарств» - з огляду на його розуміння як сукупності фінансових ресурсів домогосподарств у вигляді заощаджень, залучених та позичених ресурсів та виокремлення ознак можливості його використання за допомогою методів прямого і непрямого інвестування, спрямованість на отримання доходу та/або зростання вартості активів домогосподарств (п. 1.1, с. 50 – 52);

2. Обґрунтовано наукові положення щодо трансформації заощаджень домогосподарств як процесу перетворення грошових ресурсів у фінансові і нефінансові активи, спрямованого на збереження їх вартості, отримання фінансових вигід домогосподарствами, що виступають в ролі інвесторів (п. 1.3, с. 70 – 73). Урахування відповідних аспектів дає підстави для застосування активно-орієнтованого управління інвестиційними ресурсами домогосподарств.

3. Набув подальшого розвитку науково-методичний інструментарій стратегічної діагностики інвестиційного потенціалу домогосподарств, який базується на використанні кластерного та кореляційно-регресійного аналізу, а також визначити напрями активізації інвестиційного потенціалу домогосподарств з огляду на особливості його формування та чинники розвитку в регіональному аспекті (п. 2.3, с. 114 – 125).

4. Обґрунтовано концептуальну модель переходу від оподаткування доходів фізичних осіб до оподаткування сукупних доходів домогосподарств, яка передбачає врахування доходів усіх членів домогосподарства при визначення обсягу податків та нульове оподаткування у випадку невідповідності їх сукупного обсягу величині, що дає змогу підвищити відповідальність домогосподарств в частині сплати податків та опіки над соціально вразливими групами, а також переглянути важелі соціального забезпечення для таких груп населення у напрямку їх вдосконалення (п. 3.2, с. 151 – 152).

5. На основі систематизації зарубіжного досвіду (с. 153 – 160, 162 – 163) розвинуто організаційно-економічні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, що передбачає вдосконалення інституційного забезпечення роботи системи гарантування вкладів фізичних осіб, розширення повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та переліку його учасників, підвищення суми гарантованого розміру виплат, що сприятиме зростанню довіри до фінансового сектору та його ефективній взаємодії з домогосподарствами в частині формування та використання їх інвестиційного потенціалу (п. 3.3, с. 160 – 161, 164 – 165).

Отримані автором наукові положення сформульовані коректно. По кожному з них визначені науковий результат, сутність його новизни та її ступінь. Слід підкреслити, що отримані результати розширюють попередні наукові дослідження проблем формування та використання інвестиційного потенціалу домашніх господарств.

Теоретичне і практичне значення результатів виконаного дослідження

Проведене Ключник Л.В. дослідження має як теоретичне, так і прикладне значення, що є певним внеском дисертантки в економічну науку, зокрема в частині проблематики управління фінансами домогосподарств. Теоретичне значення розробок полягає в розширенні та уточненні понятійно-категорійного апарату, систематизації складових і класифікації чинників інвестиційного

потенціалу домогосподарств, узагальненні зарубіжного досвіду у сфері досліджуваної проблематики.

Результати дисертаційного дослідження мають наукову цінність і практичну значимість для обґрунтування механізмів активізації інвестиційного потенціалу домогосподарств. Вони можуть бути використані для формування стратегічних документів щодо вдосконалення державної та регіональної фінансової політик в частині вдосконалення оподаткування доходів домогосподарств, підтримки заощаджень на основі розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб, а також у навчальному процесі вищих навчальних закладів при підготовці фахівців-економістів.

Практична цінність наукових результатів дисертантки підтверджується належними документами про впровадження, наданими органами державного та регіонального управління: Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування (лист №04-23/14- 1031 від 25.02.2020 р.); Міністерством розвитку громад та територій України (лист №7/13.4/2329-20 від 10.02.2020 р.); Департаментом економічного розвитку і торгівлі Волинської обласної державної адміністрації (довідка № 577/02-1112-15 від 03.07.2015 р.); Територіальним управлінням рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях (довідка № 22-19/289 від 28.12.2015 р.); Підберізьською сільською радою Пустомитівського району Львівської області (лист №893 від 26.07.2019 р.).

Повнота викладу наукових результатів дисертації у наукових публікаціях

Результати дисертаційної роботи, висновки та рекомендації знайшли відображення в іноземному та вітчизняних наукових виданнях. Основні наукові результати опубліковано у 32 наукових працях, зокрема 17 статей у наукових періодичних виданнях (з яких 1 публікація у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus), 1 - у закордонному виданні, 2 – участь у колективних монографіях та 12 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій становить 17,29 друк. арк., із них 16,43 друк. арк.

належать особисто автору.

Обсяг і зміст опублікованих праць свідчать, що в них висвітлені основні положення проведеного наукового дослідження, які були апробовані й отримали позитивну оцінку на наукових заходах різних рівнів. Кількість опублікованих наукових праць за темою дисертаційної роботи та повнота відображення положень роботи у таких працях відповідають чинним вимогам і дають здобувачу право публічного захисту дисертації. У роботах, опублікованих у співавторстві, зазначено особистий внесок здобувача.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз тексту дисертації, а також публікації здобувача свідчать про відсутність ознак порушення вимог академічної доброчесності. Зокрема, дисертаційна робота містить посилання на джерела інформації у випадку використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права; відображає прагнення автора надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності, використані методики досліджень та інформаційні ресурси. Посилання на першоджерела є коректними, навмисних спотворень не виявлено.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації

Порівняльний аналіз анотації та основних положень дисертації Ключник Л.В. засвідчує їх повну відповідність. Анотація не містить інформації, яка б була відсутня у тексті дисертаційної роботи. Дисертація та оприлюднена анотація оформлені відповідно вимогам, встановлених МОН України.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Незважаючи на високий рівень теоретико-методологічного обґрунтування і переконливість методичних і аналітичних положень дисертації Ключник Л.В., її змістовність та логіку викладення матеріалів дослідження, вважаємо за необхідне відзначити деякі дискусійні положення та зауваження.

1. Не зовсім повним видається запропоноване визначення інвестиційного потенціалу домогосподарств, оскільки до його складу авторка відносить фінансові ресурси, які використовуються та можуть бути використані шляхом прямого і непрямого інвестування (с. 52), тоді як інші складові такого потенціалу (об'єкти рухомого і нерухомого майна, що використовуються у власному бізнесі та об'єкти інтелектуальної власності), які можуть бути використані в інвестиційному процесі, відсутні в авторському визначенні.

2. У розділі 1 (рис. 1.5, с.69) авторкою ідентифіковано чинники впливу на формування заощаджень домогосподарств, до яких в авторській класифікації цілком слушно і логічно віднесені такі їх групи як психологічні, демографічні, регіональні, державна політика та економічна ситуація. В той же час, поза увагою залишились чинники та загрози, зумовлені поширенням коронавірусної пандемії COVID - 19.

3. Авторкою проведений глибоку оцінку інвестиційних можливостей домогосподарств у регіональному розрізі (с. 118 – 122), що дало змогу згрупувати регіони України у відповідні кластери за основними показниками інвестиційного потенціалу домогосподарств (табл. 2.11, с. 119). Водночас, на нашу думку, дослідження набуло б більшого науково-практичного значення, якби авторка узагальнила отримані результати в частині виокремлення конкретних проблем та напрямів активізації інвестиційного потенціалу домогосподарств у розрізі конкретних кластерів з урахуванням специфіки регіонального розвитку.

4. У третьому розділі дисертаційної роботи абсолютно вірно наголошено на необхідності створення фондів гарантування страхових виплат, вкладів членів кредитних спілок та інших (підр. 3.1, с.141). Проте ця теза не набула подальшого розвитку та належного обґрунтування в частині механізму функціонування цих гарантійно-компенсаційних схем, а також ефектів від впровадження таких новацій.

5. Безумовно актуальними та практично спрямованими є пропозиції автора щодо комунікаційної політики, спрямованої на підвищення фінансової грамотності та ефективності використання інвестиційного потенціалу населення (с. 140) за рахунок створення освітнього каналу фінансового напрямку, надання консультацій з фінансових питань. Такі пропозиції автора носили б більш

завершений формат, якщо б було чітко визначено які саме структури мали б виконувати ці функції та нести відповідальність за надання своєчасної та якісної інформації.

6. У підрозділі 3.2. «Шляхи нарощення інвестиційного потенціалу домашніх господарств в Україні» (с. 142 – 150) значну частину матеріалу приділено порівнянню та узагальненню відомих положень щодо оподаткування доходів домогосподарств за кордоном. Без зниження цінності роботи цей матеріал можна представити у скороченому варіанті, акцентувавши натомість більше уваги на питаннях фінансово-кредитного стимулювання інвестиційної активності вітчизняних домогосподарств в частині отримання пільгових кредитів на інвестиційні цілі, створення власного бізнесу, здійснення довгострокових вкладень у депозити та цінні папери з позицій механізмів їх реалізації.

Наведені зауваження і дискусійні моменти вказують на деякі суперечливі аспекти дослідження, проте загалом вони засвідчують складність і багатогранність обраної теми, її практичну важливість та актуальність і суттєво не впливають на якісні характеристики дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ключник Лілії Василівни «Формування та використання інвестиційного потенціалу домашніх господарств» за змістом та структурою є завершеною, цілісною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, у якій вирішено актуальне наукове завдання – поглиблення теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності формування та використання інвестиційного потенціалу домогосподарств України. Тема дисертаційної роботи розкрита належним чином, поставлену мету досягнуто, завдання дисертаційної роботи вирішено. Наукові результати, викладені у дисертаційній роботі, відповідають спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”, за якою робота подана до захисту. Наукова значущість результатів є безсумнівною та достатньою для визнання завершеності дослідження за всіма кваліфікаційними ознаками.

Дисертаційна робота “Формування та використання інвестиційного потенціалу домашніх господарств» відповідає галузі знань 07 “Управління та адміністрування” спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”, вимогам пунктів 9, 10, 11 “Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 р. (зі змінами, внесеними постановою Кабінетів Міністрів України від 9 червня 2021 року, №608) та Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12.01.2017 р. (зі змінами від 31 травня 2019 р.), а її автор – Ключник Лілія Василівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”.

Офіційний опонент,

завідувач кафедри фінансового консалтингу та банківництва
Університету банківської справи,
доктор економічних наук, професор

Б. І. Пшик

Підпис д.е.н., професора, завідувача кафедри фінансового консалтингу та банківництва Університету банківської справи засвідчую:

Ректор

Університету банківської справи,
доктор економічних наук, професор

А. Я. Кузнєцова